

Гура Олексій

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

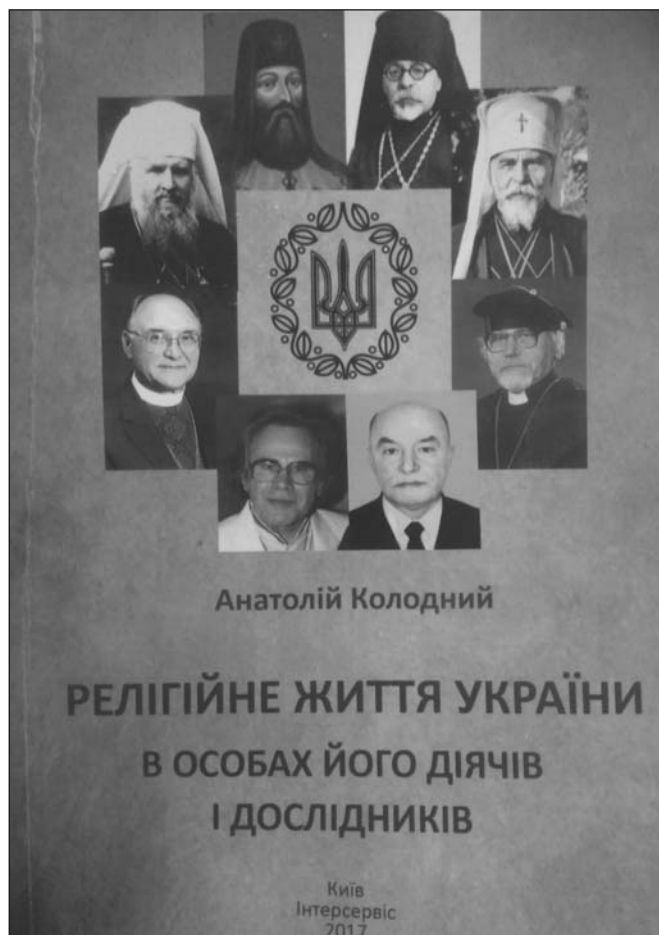
КОЛОДНИЙ А. М. РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В ОСОБАХ ЙОГО ДІЯЧІВ І ДОСЛІДНИКІВ. К.: ІНТЕРСЕРВІС, 2017. – 740 С.

Україна як член світового співтовариства, знаходиться в силовому полі взаємодії суперечливих загальнолюдських релігійних тенденцій. З одного боку, вона демонструє об'єктивну універсалізаційну спрямованість свого розвитку (прийняття і панування світової релігії, поширення космополітичних неорелігій, інтеграція до Європи), а з другого – в Україні завжди існувало свідоме й підсвідоме прагнення до онаціональнення усіх сфер життя титульного етносу. З огляду на надзвичайну актуальність і суспільну значущість названих тенденцій, досить цінною як для вітчизняного академічного релігієзнавства, так і для українського гуманітарного освітнього простору є монографія доктора філософських наук, професора, заступника директора – керівника Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, президента Української Асоціації релігієзнавців Анатолія Миколайовича Колодного «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» (К., 2017).

Монографія складається із Передслова, п'яти розділів, Післяслова та хронології релігійної історії України. У Передслові автор розмірковує над природою релігії та місцем особи в релігійному житті. Зокрема А. Колодний робить висновок, що аналізуючи роль особи в релігійному часі і просторі, варто чітко виокремити рівні конфесійного життя – як релігієтворця певного вчення та форм зовнішньо-практичного вияву, як знаного менеджера конфесії, як творця вчення певної конфесії. Дискусійним постає у Передслові питання особи Ісуса Христа. Дослідник вказує на чотири концепції образу Спасителя – богословську, міфологічну, історичну та космічну. На думку автора найбільш обґрунтованою є історична, прихильники якої переконують, що в основі образу Ісуса Христа лежить якась конкретна особа. Зауважимо, що ці роздуми були написані автором ще у 1968 році і тривалий час недоопрацьовувалися. З часом А. Колодний опублікував статтю «Чи був Ісус Христос прибульцем із космосу?», опис якої подає в Передслові.

У першому розділі праці «Православ'я і греко-католицизм України в особах їх діячів» бачимо авторське тлумачення ролі Петра Могили у фундації Церкви та впливу митрополита на релігійне життя України.

Далі дослідник вміщує доповідну записку на прохання Президента України В. Ющенка, в якій розкриває роль І. Мазепи в українській духовній історії. А. Колодний робить висновок, що українським православним церквам варто піднести гетьмана І. Мазепу до рангу подвижників православної віри та провести його канонізацію, адже його анафема має не духовний, а політичний аспект.

Три підрозділи першого розділу присвячені митрополиту Іларіону (Огієнку). Цікавим є висновок автора про християнський екуменізм митрополита. Так, не зважаючи на різні підходи до об'єднань двох Церков, І. Огієнко та А. Шептицький йшли назустріч один одному і були близькими до реалізації своїх задумів. Для І. Огієнка національна ідея пріоритетна, адже державність української нації забезпечить релігійну єдність і міжцерковний мир, матиме вирішальне значення у зміцненні українського народу.

Сміливо автор подає власні судження щодо патріарха Володимира (Романюка), патріарха Кирила та митрополита Онуфрія. Назви самих підрозділів досить красномовні: «Патріарх Володимир (Романюк) у контексті православного відроджувального процесу в незалежній Україні», «Патріарх Кирило – духовний окормлювач московських зазіхань на Україну» та «Митрополит Онуфрій в його неукраїнськості».

Останні п'ять підпунктів розділу присвячені видатним постатям Української Греко-Католицької Церкви: митрополитам А. Шептицькому та Й. Сліпому, єпископам І. Прашку та Л. Гузару, главі УГКЦ С. Шевчуку. Оригінальним за задумом є вирішення автором характеристики А. Шептицького. Так, дослідник спочатку подає тезу про митрополита, а потім її розвиває у тексті. Наприклад, «*Андрей Шептицький – добрий пастор українців*», «*Андрей Шептицький – символ справедливості*», «*Андрей Шептицький гідний увіковічення*» чи «*Андрей Шептицький – поборник єднання Українських Церков*» тощо. А. Колодний сміливо ділиться своїми роздумами про перспективи «*скоріше не самостійного, на перспективу вдячного, а відтак відданого*» Ватикану глави УГКЦ С. Шевчука. Зокрема професор пропонує греко-католикам не акцентувати увагу на Берестейському соборі 1596 року й вести свою історію від 988 року. Проте далі влучно зауважив, що тоді важко буде уникнути міжконфесійного протистояння.

Другий розділ праці – «Нові релігії теренів України в особах їх творців» знайомить читача із будівничим РУНВіри Л. Силенком, творцем нехристиянської конфесії Д. Смітом, засновником руху «Нове покоління» О. Ледаєвим. Ми дізнаємося про культ «Марії Деві Христос», вчення Г. Грабового та Ошо Раджніш, діяльність ордену Ніппондзян Мьоходзі, самосакралізацію Сатї Саї Баби, спільноту майстра Сія-Світ, лідера деструктивного Аум Сінрікьо Асахару тощо. Автор визнає, що на деякі питання так і не зміг знайти відповіді. Зокрема: «Що послужило підставою для послідовників сприйняття Марини Цвігун (Біле Братство) як синкретичного божества Марії ДЕВІ Христос? Чи сприймає вона себе сама за божество, чи грає роль богині?»

Третій розділ «Мислителі України про місце релігії і Церкви в її історії» присвячений авторському баченню світогляду та творчої спадщини низки українських духовних діячів. Так, на думку дослідника Г. Сковорода був типовим виразником релігійного духу українства. Проте релігійність Г. Сковороди не є цілком християнською. Істотні зміни у ставленні до ортодоксії Православ'я були спричинені навчанням філософа у класах богослов'я. На світобачення філософа вплинула також покірність перед нестатками та злиденністю, відданість більше внутрішнім перживанням, ніж зовнішній діяльності.

Далі дослідник аналізує духовну еволюцію М. Гоголя, виділяючи естетичний, етичний та релігійний періоди в житті письменника. А. Колодний переконаний, що у М. Гоголя є всі основні мотиви українського світогляду, зокрема це перевага внутрішньої моралі та праця над собою, терпимість до поглядів інших народів та український оптимізм.

Світоглядні особливості Т. Шевченка автор подає крізь призму бачення поетом місця і ролі релігії в житті українства. Зокрема, своєрідність антитеїзму Т. Шевченка виражається у відмові від геоцентризму і переході до антропоцентризму. Своєю поставою письменник започаткував новий тип людини, моральним ідеалом якої є вільний дух, а головною засадою світогляду – розум.

Оригінальними, на нашу думку, є розуміння дослідником світогляду М. Драгоманова, О. Потебні, вільнотумності І. Франка, антиклерикального вчення М. Павлика, М. Грушевського як історика релігії, мислителя А. Річенського, філософа Д. Чижевського.

Новизна четвертого розділу «Мислителі української діаспори про місію релігії і Церкви в контексті української історії» полягає в тому, що автор подає маловідомі думки богословів української діаспори. Незважаючи на те, що багатьох мислителів дослідник знав особисто, розділ написаний з позиції конфесійно незаангажованого науковця, для якого важливим є об'єктивність, позаконфесійність та історизм.

Розділ п'ятий «Релігієзнавці України недавніх років в їх наукових здобутках» знайомить читача із короткою історією світового та українського релігієзнавства. Складним і суперечливим, на думку дослідника, був розвиток світського релігієзнавства радянської доби. А. Колодний не погоджується із деякими сучасними авторами, які намагаються повністю відкинути як ненаукові, заідеологізовані, атеїстичні, маловартісні напрацювання релігієзнавців-атеїстів радянського періоду. Автор переконаний, що системне вивчення безпосередньої діяльності релігійних організацій різних конфесій, контакти з віруючими, вивчення їх духовного світу дозволили науковцям виробити новий погляд на стан і тенденції формування релігійності, розкрити новий тип тогочасного віруючого. Така позиція науковців не завжди з розумінням сприймалася у вищих партійних кабінетах, а результати їх досліджень часто оцінювалися партійними функціонерами негативно і не публікувалися.

Далі автор подає коротку історію Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди. Варто зазначити, із липня 1993 року Відділення очолює Заслужений діяч науки України, доктор філософських наук, професор Анатолій Колодний. Восени 1993 року за його ініціативи було створено Українську асоціацію релігієзнавців. Дослідник вважає, що вагомими здобутком Відділення релігієзнавства, є його вихід у світовий науковий простір (асоційоване членство УАР, співпраця з окремими релігієзнавчими інституціями інших країн, виїзди за кордон співробітників Відділення для участі у різноманітних заходах, публікації праць українських релігієзнавців в іншомовних закордонних виданнях, укладання договорів творчої співпраці тощо). Далі автор аналізує діяльність Відділення релігієзнавства в практиці суспільного життя, співпраці з конфесіями, у сфері освіти, перераховує основні наукові заходи, подає перелік співробітників Відділення останніх років. Не обійшов своєю увагою А. Колодний і почесних наукових співробітників Відділення, наприклад з вітчизняних науковців це – А. Гудима, В. Пащенко, Р. Сітарчук, М. Бабій, В. Климов та інші.

Нижче дослідник подає творчий портрет відомих дослідників того часу: В. Танчера, Б. Лобовика, Є. Дулумана, П. Косухи. Згадує автор і про полтавську історико-релігієзнавчу школу дослідників релігійного життя України. Зокрема аналізує методологію наукового пошуку основоположника школи, доктора історичних наук, професора, академіка Академії педагогічних наук України Володимира Пащенка.

У Післяслові А. Колодний зазначає, що монографія є вибіркою статей про діячів конфесій українського релігійного поля і дослідників релігійного життя України. Статті писалися у різні роки, проте автор свідомо їх залишив незмінними, адже вони віддзеркалюють його сприйняття релігійних процесів свого часу.

Таким чином, монографія А. Колодного «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» виконана на високому науковому рівні. Вона може зацікавити релігієзнавців, філософів, істориків, викладачів історії української філософії та релігієзнавства, вчителів, молодих науковців, пересічного читача, який переймається питаннями релігійного життя України. Книга може бути використана як навчальний посібник при вивченні спецкурсів з української релігійної історії.